

SotePeda24/7

Rahoittaja: Opetus- ja kulttuuriministeriö

CC BY-SA 4.0

IHMISOIKEUDET JA SUOMEN PERUSTUSLAKI

Mikko Malkavaara

Videoluento

Diak, syksy 2019

Diak

Ihmisoikeudet arvoina

- » Globalisaation kaudella ihmisoikeudet ovat saavuttaneet dominoivan aseman eettisenä perustana.
- » Ihmisoikeuksia väitetään universaaleiksi, luovuttamattomiksi ja epäpoliittisiksi.
- » Ihmisoikeuksia pidetään keinona hillitä globalisaation haittoja universaalilla tavalla.
- » Ihmisoikeudet ovat siis laajasti hyväksytyt arvoperusta.

Ihmisoikeuksien alkeismuodot

- » Ihmisoikeuksien alkeismuotoja tunnetaan muinaisesta Babyloniasta, Persiasta ja Intiasta.
- » Vanhassa testamentissa korostetaan ihmisen arvoa, vieraanvaraisuutta ja kunnioittavaa kohtelua toisille sekä etenkin huonossa asemassa oleville, muukalaisille, leskille, orvoille ja köyhille.

Aristoteleen pohdinta oikeuksista

- » **Aristoteles: Perustuslaki sallii kansalaisten määrittää oikeutensa: oikeudet omaisuuteen ja osallistumiseen yhteisten asioiden hoitamiseen.**
- » **Oikeudet perustuivat perustuslakiin.**
- » **Tarvittiin lakeja määrittämään rangaistukset niille, jotka loukkaavat näitä oikeuksia.**
- » **Ihmisoikeuksille Aristoteleella ei ollut sanaa.**

Stoalaisuus: jokainen ihminen on arvokas

- » Kunnioitus ihmisen arvoa kohtaan näkyy monissa antiikin ajan teksteissä.
- » Stoalaiset korostivat ihmisten välistä tasavertaisuutta, kyse oli jo jonkinlaisesta Usein on esitetty, että stoalaisten ajatteluun ihmisoikeusajattelusta.
- » Ihmisten arvo oli koskenut vain ylimpiin yhteiskuntaryhmiin kuuluvia, ei orjia eikä barbaareja.
- » Stoalaisen **Senecan** (4 eKr.–65 jKr.) ajatus jokaisen ihmisen osallisuudesta pyhään sanaan (logos) ja siten jokaisen kuulumisesta arvokkuuden piiriin oli vallankumouksellinen.

Ihmisen arvo, dignitas humanae substantiae

- » Stoalaisuus vaikutti kristinuskoon.
- » Ihmisen arvo kuuluu vanhimpiin kristillisiin käsitteisiin.
- » *Dignitas humanae substantiae* tunnetaan jo toisen vuosisadan kristillisestä rukousperinteestä.
- » Kristillinen usko loi uudenlaisen yhteyden ihmisyyden ja ihmisten erilaisuuden välille

Keskiaika: luonnolliset oikeudet

- » Englantilainen fransiskaaniveli ja filosofi **William Ockham (1285–1349)** väitti, että kaikki ihmiset tiesivät intuitiivisesti, että heillä oli luonnollinen valta tehdä valintoja.
- » Ihmisillä oli siten oikeuksia, joita ei voinut koskaan siirtää kirkolle tai valtiolle.
- » Heillä oli luonnollinen oikeus elämän välttämättömyyksiin sekä luoda vapaaehtoisesti lakeja.
- » Luonnonoikeus johdettiin Jumalasta

Varhainen valistusaika

- » Varhaisen valistusajan filosofit, hollantilainen juristi ja humanistinen oppinut **Hugo Grotius (1583–1645)** ja englantilainen filosofi **John Locke (1632–1704)** asettuivat 1600-luvulla puolustamaan yksilön arvoa valtiota vastaan.
- » Saksalainen yhteiskuntafilosofi, valtiomies ja historioitsija **Samuel Pufendorf (1632–1694)** nosti käsitteen *dignitas naturae humanae* luonnonoikeusteoriaansa keskukseen ja johti siitä inhimilliset oikeudet vapauteen ja yhdenvertaisuuteen.

John Locken klassinen teoria luonnonoikeuksista

- » John Locke loi ensimmäisen systemaattisen ja siksi klassisena pidetyn teorian luonnollisista oikeuksista.
- » Se perustui luonnonoikeuteen, joka asettaa jokaiselle pakon ja velvollisuuden kunnioittaa toisen oikeuksia.
- » Luonnonoikeuden lähtökohta oli Lockelle Jumala, joka on sekä elämän että kaiken arvon lähde.
- » Jokaisella ihmisellä oli järki, jonka perusteella hän tuntee luonnonlain.
- » Locke ajatteli ihmisten olevan luonnostaan vapaita ja tasa-arvoisia yksilöitä.

Locke, klassisen liberalismien isä

- » Locken mielestä tarvittiin vapaiden kansalaisten keskenään solmima yhteiskuntasopimus, joka turvaa ennen kaikkea kunkin yksilön oikeuden omaan persoonaansa ja omaisuuteensa.
- » Locken teoria luonnollisista oikeuksista on yleensä tulkittu individualistiseksi.
- » Teorian perustana olivat Jumalan tahto ja inhimillinen järki. Ne yhdessä tukivat uskoa, että yksilölliset oikeudet ja yhteinen hyvä olivat molemminpuolisesti yhteen sovittavissa.
- » Jännite yhteisen hyvän ja yksilöllisten luonnollisten oikeuksien välillä jäi ratkaisemattomaksi.

Uskonto alkaa kadota ihmisoikeuksien perusteluista

- » Locke kytki teoriansa oikeuksista kristilliseen luonnonoikeusajatteluun.
- » Liberalismi on korostanut yksilön vapauksien turvaamista ja ymmärtänyt vapauden vapauksiksi ulkoisista yhteiskunnan ja sen instituutioiden asettamista pakoista.
- » Vähitellen liberaali oikeusajattelu alkoi korostaa uskonnon, mielipiteen ja omantunnonvapautta.
- » Ketään ei tullut diskriminoida uskonnon perusteella.
- » Siitä seurasi johdonmukaisesti, että jokaisen tuli olla sekulaarin valtion tasa-arvoinen kansalainen.

Keskeisiä käännekohtia

- » Englannin parlamentti säätöi vuonna 1689 nimellä *Bill of Rights* tunnetun lain, joka takasi kansalaisille ja parlamentille perustuslaillisia oikeuksia.
- » Modernin ihmisoikeusajattelun perusta
- » Ihmisoikeudet kirjattiin 1787 Yhdysvaltain perustuslakiin ja ne siivittivät Ranskan vallankumousta 1780-luvun lopussa (vapaus, veljeys, tasa-arvo).
- » Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksessa julistettiin, että kaikki ihmiset ovat syntyneet vapaiksi ja tasa-arvoisiksi.
- » Siinä taattiin myös uskonvapaus, sananvapaus ja omaisuudensuoja.

Ihmisoikeudet valtioiden sisäisinä asioina

- » Valtiot solmivat jo 1800-luvulla kahden- ja monenvälisiä ihmisoikeussopimuksia muun muassa orjuuden ja orjakaupan kieltämisestä, vähemmistöjen aseman turvaamisesta ja sodankäynnin säännöistä.
- » Ihmisoikeuksia pidettiin kuitenkin valtioiden sisäisinä asioina. Kukin valtio päätti itse, miten se alueellaan oleskelevia ihmisiä kohteli.

Oikeuspositivismissyrjäyttää luonnonoikeuden

- » ihmisoikeuksia oli vaikeaa sovittaa 1800-luvun oikeuspositivismiin, jonka mukaan lait ovat ihmisten tekemiä ja vaihtelevat ajasta toiseen.
- » Tämä ajatustapa sivuutti vähitellen luonnonoikeudellisen ajattelun oikeuden perustana.
- » Luonnonoikeuden mukaan oli oikeudellisia sääntöjä, jotka olivat ihmisen toiminnasta riippumattomia. Niitä voitiin ajatella Jumalan asettamiksi.
- » Ranskan ihmisoikeuksien julistuksessa ei vedottu Jumalaan vaan sellaiseen riippumattomaan oikeudelliseen totuuteen, että kaikki ihmiset ovat vapaita ja tasa-arvoisia.

Kristilliset ja länsimaiset vai universaalit ihmisoikeudet?

- » Irtoaminen teologiasta teki ihmisoikeudet huteriksi.
- » Keskustelua käyty paljon ihmisoikeuksien länsimaalaisuudesta.
- » Katoliselle kirkolle ihmisoikeudet etenkin luonnonoikeudesta irrotettuina olivat vaikea ja vastustettava teema pitkään.
- » Protestanttiset kirkot ovat tähdentäneet yksilön arvoa ja yksilön uskoa, minkä takia niiden maine ihmisoikeuksien puolustajina ei ole pelkästään huono.

Kansainvälisiä sopimuksia

- » Vuonna 1864 solmittiin ensimmäinen Geneven sopimus, jolla pyrittiin parantamaan haavoittuneiden ja sairaiden sotilaiden huoltoa. Sama neuvotteluprosessi johti Kansainvälisen Punaisen Ristin muotoutumiseen.
- » Kansainvälinen sopimus orjakaupan hävittämiseksi solmittiin vuonna 1890. Sopimus, jolla sovittiin itse orjuuden loppumisesta, tehtiin vuonna 1926.
- » Ranskaan perustettiin vuonna 1898 ensimmäinen ihmisoikeuksia puolustava järjestö, *Ligue des droits de l'homme*.

Naisten oikeudet

- » Naisten oikeuksiin alettiin kiinnittää laajentuvasti huomiota 1800-luvun loppupuolella, mikä johti eri maissa uuteen lainsäädäntöön sekä vähitellen yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden hyväksymiseen.
- » Yhdessä sodankäyntiin liittyvän uuden humanitaarisen lainsäädännön kanssa esiin nousi kaksi huomionarvoista seikkaa.
- » Ne toivat etualalle sen mitä nykyisin kutsutaan taloudellisiksi ja sosiaalisiksi oikeuksiksi.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen

- » Sodan lopussa vuonna 1919 perustettiin *Kansainvälinen työjärjestö ILO* edistämään työntekijöiden oikeuksia.
- » Versaillesin rauhansopimus 1919 painotti vähemmistöjen oikeuksia, oikeutta elämään ja vapauteen, uskonnonvapauteen, kansalaisuuteen maassa jossa asuu, samanarvoisuutta kansalaisten kesken sekä poliittisten ja kansalaisoikeuksien toteutumista.
- » Samoin vuonna 1919 perustettiin *Kansainliitto*.
- » Sen esityslistalle nousivat kysymykset siirtomaiden, työntekijöiden, naisten ja lasten oikeuksista sekä orjuus ja pakolaisuus.

Yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen hyväksyminen joulukuussa 1948

- » Yhdistyneet Kansakunnat perustettiin 1945 San Franciscossa.
- » Sen perustamisasiakirjassa todettiin yhdeksi YK:n tarkoituksista ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja inhimillisten perusvapauksien edistäminen rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta.
- » Vuonna 1946 YK:n talous- ja sosiaalineuvosto (*UN Economic and Social Council ECOSOC*) asetti ihmisoikeuskomission, jonka puheenjohtajaksi tuli Yhdysvaltain presidentin puoliso **Eleanor Roosevelt (1884–1962)**.
- » Sen valmisteleman esityksen YK:n täysistunto hyväksyi Yleismaailmallisena Ihmisoikeuksien julistuksena joulukuussa 1948.

Kansainvälinen ihmisoikeuslaki – ihmisoikeudet globaalina käsitteenä

- » Vasta YK:n peruskirja ja Ihmisoikeuksien julistus antoivat valtioille oikeudellisia perusteita puuttua toisten valtioiden sisäisiin ihmisoikeusloukkauksiin.
- » Ennen toista maailmansotaa ei ollut oikeastaan minkäänlaista kansainvälistä lakia ihmisoikeuksista.
- » Asiakirjat nostivat ihmisoikeuskysymykset ensimmäistä kertaa näkyvästi kansainväliseen politiikkaan ja loivat perustan ihmisoikeusjärjestelmälle.
- » Ihmisoikeuksien käsite oli varsin vähän aikaa aikaisemmin ollut yli vuosisadan ajan saatettuna sangen huonoon valoon.
- » Nyt se teki hämmästyttävän nopean paluun ja koki renessanssin, ei enää vain läntisenä vaan globaalina käsitteenä.

Ei kovin paljon huomiota ihmisoikeuksien filosofiseen taustaan

- » Ihmisoikeusjulistusta YK:ssa valmistellut ihmisoikeuskomissio tunsi luonnollisesti YK:n jäsenvaltioiden uskonnollisen, filosofisen ja ideologisen moninaisuuden.
- » Se ei juuri kiinnittänyt huomiota ihmisoikeuksien filosofiseen perustaan.
- » Lähtökohtana oli, että natsismi vahingoitti ihmisoikeuksia teoriassa ja käytännössä, joten ihmisoikeudet haluttiin luoda natsi-ideologian vastustajiksi.
- » Samalla ne edustivat sitoutumista jonkinlaiseen uus-lockelaiseen poliittiseen teoriaan.

Ihmisoikeudet ja luonnolliset oikeudet

- » Luonnollisten oikeuksien käsite korvattiin ihmisoikeuksien käsitteellä, millä mahdollisesti haluttiin eliminoida viittaukset kiistanalaiseen luonnonoikeuteen.
- » Julistus kumoaa traditionaalisen, joskin kiistellyn luonnollisten oikeuksien perustan, mutta ei luo sen tilalle mitään muuta perustelua.
- » Strategiana oli etsiä yhteisymmärrystä normeista mutta ei perustavanlaatuisista arvoista tai uskomuksista.
- » Ihmisoikeuksien käsite on kuitenkin riittävän samankaltainen kuin John Locken luonnollisten oikeuksien käsite sopiakseen länsimaiseen liberaaliin traditioon.
- » Tämä taas tekee sen alttiiksi kahdenlaiselle kritiikille: se on sekä länsimainen että liberaali.

Ihmisoikeuksien normatiivinen luonne

- » Ihmisoikeuksien käsitteen alkuperä oli teologiassa, filosofiassa ja laissa.
- » Sitä tarvittiin ensin keskiajalla yksityisomaisuuden teologiseksi perusteluksi, sitten sekä puolustamaan että tuomitsemaan eurooppalaista imperialismia sekä puolustamaan poliittisia ja kansalaisoikeuksia yksinvaltaista kuningasta vastaan.
- » Ihmisoikeuksien käsite oli luonteeltaan normatiivinen, se määritteli, millaista käytöstä edellytettiin tai sallittiin.
- » Nykyaikainen ihmisoikeuksien käsite on perinyt tämän normatiivisen luonteen.
- » Oikeastaan se on hahmoteltu hallituksia varten, jotta ne tietäisivät, mitä pitää tehdä ja mitä ei. Siten se on lähellä uudentyyppistä oikeuspositivismia.

Kylmän sodan aikana ihmisoikeudet ajautuivat politiikan marginaaliin

- » **Kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä ihmisoikeuksien merkitys oli melko vähäinen.**
- » **Sosialismin ja kapitalismin välinen kilpailu hallitsi ilmapiiriä.**
- » **YK:n ihmisoikeuksien julistuksen allekirjoittaneet hallitukset pitivät tavoitteita tärkeinä, mutta eivät katsoneet niitä itseään sitoviksi.**
- » **YK oli sitoutunut ihmisoikeuksiin ja niiden noudattamiseen, mutta sillä ei ollut keinoja, jos suvereeni valtio rikkoi ihmisoikeuksia.**
- » **Valtiot olivat haluttomia alistamaan ihmisoikeuksia kansainväliseen säätelyyn.**
- » **Yhdysvallat ja Neuvostoliitto käyttivät ihmisoikeuskieltä propagandassaan.**

Kolme erilaista korostusta

- » Suurvaltojen riita ensimmäisen ja toisen polven ihmisoikeuksista:
 - » Läntisissä markkinatalousmaissa painotettiin yksilön vapausoikeuksia.
 - » Sosialistiset maat pitivät yhteiskunnallistaloudellisia perusoikeuksia ensisijaisina.
 - » Keskusteluun mukaan tulleet kehitysmaat pitivät peruselinehtojen turvaamista välttämättömimpänä, pohjoisen ja etelän ristiriita.
-
- » Siirtomaiden itsenäistyminen tuotti maailmaan paljon uusia valtioita ja myös YK:lle monia uusia jäseniä.
 - » Uusia painotuksia YK:lle, dekolonisaatio, kansojen itsemääräämisoikeus ja antirasismi.

Kansainvälinen oikeus

- » Kansainvälisten järjestöjen vaikutusvalta kasvoi.
- » Uusi antikolonialistinen ja antirasistinen linja auttoi hälventämään väitteitä, että ihmisoikeudet ovat läntisiä.
- » Tuloksia alkaa syntyä 1960-luvun ilmapiirissä.
- » Rotusyrjinnän vastainen yleissopimus (*Convention on the Elimination of Racial Discrimination*) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 1965 ja se tuli voimaan ratifioituna vuonna 1969.

Kansainvälinen ihmisoikeus- lainsäädäntö: International Bill of Rights

- » Kaksi kansainvälistä yleissopimusta, toinen poliittisia ja kansalaisoikeuksia, toinen taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva sopimus (*International Covenants on Civil and Political, and on Economic, Social and Cultural, Rights*) hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa joulukuussa 1966.
- » Yleismaailmallinen ihmisoikeusjulistus ja vuoden 1966 yleissopimukset muodostavat yhdessä kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön ytimen. Niistä käytetään yhteisnimitystä *International Bill of Rights* (suomeksi Kansainvälinen ihmisoikeusasiakirja).

Kansainvälinen lainsäädäntötyö etenee

- » YK: Naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (*The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW*) 1979, Kidutuksen vastainen yleissopimus (*Convention Against Torture, CAT*) 1984 ja Yleissopimus lapsen oikeuksista (*Convention on the Rights of the Child*) 1989.
- » YK:n erityisraporttien nimeäminen tutkimaan ensin mielivaltaisia teloituksia, sitten kidutusta, uskonnollista suvaitsemattomuutta sekä palkkasoturien ihmisoikeusloukkauksia varten.
- » Myöhemmin vastaavat menettelytavat on ulotettu useille muille alueille.

Ihmisoikeudet normaaliajatteluksi

- » Wienin ihmisoikeuskonferenssi 1993:
- » 171 valtiota antoi yksimielisen julistuksen, jossa todettiin kaikkien, niin poliittisten, sosiaalisten kuin kollektiivisten ihmisoikeuksien olevan universaaleja, jakamattomia ja toisistaan riippumattomia.
- » Voitto kolmannen maailman maille, koska valtiot tunnustivat taloudellisen kasvun ja kehityksen välisen yhteyden ja julistivat, että kaikilla kansoilla on oikeus kehitykseen.
- » Ensimmäistä kertaa oikeus kehitykseen hyväksyttiin luovuttamattomaksi ihmisoikeudeksi.

Ihmisoikeus- sopimukset velvoittavat Suomea

- » **Ihmisoikeusyleissopimukset ovat osa kansainvälistä oikeutta.**
- » **Ne sopimukset, joihin Suomi on kansainvälisoikeudellisesti sitoutunut ratifioimalla yleissopimuksen, velvoittavat Suomea.**
- » **Ihmisoikeussopimusten säädökset on saatettava voimaan kansallisella lainsäädännöllä, jotta ne sitoisivat valtion lisäksi myös tuomioistuimia ja viranomaisia.**
- » **Ihmisoikeusyleissopimukset ovat oikeusnormien hierarkiassa kansallisen oikeusjärjestyksen yläpuolella, ja ne voimaan saattavat lait ovat perustuslakien ja perusoikeussäännösten alapuolella.**

Perusoikeusuudistus Suomessa vuonna 1995

- » Vuonna 1995, jolloin Suomesta tuli Euroopan Unionin jäsenvaltio, Suomessa hyväksyttiin laaja perusoikeusuudistus, jossa nojaututtiin kansainväliseen ihmisoikeussäännöstöön.
- » Perusoikeuksiksi kutsutaan valtion perustuslaissaan takaamia oikeuksia kansalaisilleen ja muille henkilöille, jotka ovat valtion oikeudenkäytön piirissä.
- » Perusoikeudet säädetään kansallisesti, mutta ihmisoikeudet perustuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.
- » Perusoikeudet ovat keskenään samanarvoisia.

Perusoikeudet Euroopan Unionissa

- » Perusoikeuksien asema ja merkitys EU:ssa alkoi kasvaa 1990-luvun alussa ja on siitä lähtien kasvanut.
- » EU-tuomioistuimessa perusoikeuksiin liittyvät oikeusjutut olivat harvinaisia vielä 1980- ja 1990-luvulla, sen jälkeen ne ovat nousseet eniten huomiota saaneiden oikeusjuttujen joukkoon.
- » Perusoikeudet vaikuttavat yhä enemmän Euroopan Unionin lainsäädäntötyöhön, jossa otetaan nykyään huomioon jo valmisteluvaiheessa arvio ehdotuksesta perusoikeuksien kannalta.

Suomen perustuslaki 2000

- » Vuonna 2000 Suomen uusi perustuslaki astui voimaan.
- » Viisi vuotta aikaisemmin hyväksytyt perusoikeudet otettiin sellaisinaan perustuslakiin, jonka **21** ensimmäistä pykälää ne muodostavat.
- » Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.
- » Ketään ei saa kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.
- » Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Yhdenvertaisuus lain edessä

- » Perustuslain kuudes pykälä sisältää yhdenvertaisuuden lain edessä sekä yleisen syrjintäkiellon:
- » Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Noudattaako Suomi perustuslakiaan?

- » Suomen perustuslain 9. pykälän mukaan "ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu."
- » Tällä hetkellä Suomi rikkoo pakkopalautuksilla omaa perustuslakiaan.
- » Millaisia sanktioita Suomelle voisi asettaa ja kuka ne asettaisi?

Ihmisoikeudet perustuslain kivijalka

- » Perustuslaki on muun lainsäädännön yläpuolella.
- » Ihmisoikeudet eivät ole siten ainoastaan yleisesti hyväksytty eettinen perusta, vaan lisäksi Suomen tasavallan lainsäädännön ja oikeusjärjestelmän kivijalka.
- » Sen takia on erittäin tärkeä asia, että perustuslain rikkomuksia valvotaan tarkasti.

Kansainvälisiä huolia – heijastuvat myös Suomeen

- » Viime vuosikymmeninä ovat korostuneet perusoikeudet ja laajojen sopimusten valmistelu.
- » Kansainvälisten sopimusasiakirjojen määrä kasvoi pitkään dramaattisesti. Nyt tahti on hieman laskenut, mutta pyrkimykset oikeuksien saavuttamiseen on säilynyt kiihkeinä.
- » Yhdysvaltojen irrottautuminen YK:n ihmisoikeusneuvostosta (2018) ja konservatiivisten valtioiden usein uskonnollistaustaiset perustelut ihmisoikeuksien vastustamiselle ovat luoneet uuden, ennakoimattoman tilanteen.